

ΔΙΔΥΜΟ ΤΑΦΙΚΟ ΜΝΗΜΕΙΟ:

Συμβολή στη μελέτη των Ροδιακών νεκροπόλεων

(**Η ΤΟ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ ΜΙΑΣ ΣΩΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΣΚΑΦΗΣ**)*

Η αδιάλειπτη συνέχεια της ζωής στον ίδιο τόπο από την αρχαιότητα ως τις ημέρες μας είναι συνηθισμένη κατάσταση για τον ελληνικό χώρο. Έχει όμως άμεσες επιπτώσεις τόσο στην αρχαιολογική έρευνα όσο και στην οικιστική ανάπτυξη των σύγχρονων αστικών κέντρων.

Εκτός από την Αθήνα, που αποτελεί αντιπροσωπευτικό παράδειγμα αυτού του φαινομένου, η σύγχρονη πόλη της Ρόδου παρουσιάζει την ίδια κατάσταση με αρκετά οξυμμένες συνέπειες. Έχει οικοδομηθεί στον ίδιο χώρο που παρουσιάζει στοιχεία κατοίκησης με αδιάλειπτη συνέχεια από τα τέλη του 5ου αι. π.Χ., όταν, μετά από συνοικισμό τριών πόλεων - κρατών (Ιαλυσού, Λίνδου και Καμείρου), ιδρύθηκε η αρχαία Ρόδος (408 π.Χ.).

Αντώνης Μαστραπός

Αρχαιολόγος

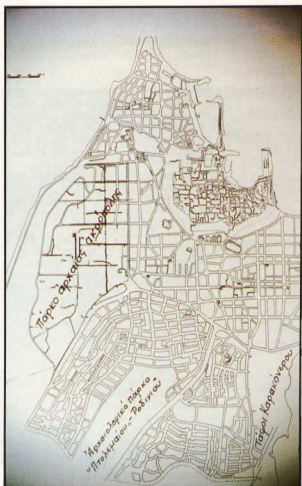
Η ανοικοδόμηση της σύγχρονης πόλης καθημερινά φέρνει στο φως κατάλοιπα της ζωής από την αρχαιότητα, αλλά ταυτόχρονα δημιουργεί έντονα κοινωνικά προβλήματα που στην καλύτερη περίπτωση εμφανίζονται ως διάσταση απόψεων μεταξύ του επιστημονικού αρχαιολογικού κόσμου και των κατοίκων της πόλης. Τα δεδομένα της έρευνας στη Ρόδο, αποτέλεσμα σωστικών ανασκαφών στην πλειοψηφία τους, μας βοήθησαν στον εντοπισμό των ορίων της αρχαίας πόλης αλλά και των νεκροπόλεων της που εξαπλώνονταν σε μεγάλη έκταση έξω από τα τείχη. Σ' αυτή την περίπτωση πρέπει να αναγνωρίσουμε τα θετικά στοιχεία της σύγχρονης ανοικοδόμησης και τον αγώνα των αρχαιολόγων να ερευνηθούν και να περιωθούν την αρχαία κληρονομιά. Είναι αλήθεια, όσο και αν δύσκολα μπορεί κανείς να το πει, ότι οι σωστικές ανασκαφές παρουσιάζουν ένα μεγάλο πλεονέκτημα: έχουν διευρύνει τις γνώσεις μας σε τέτοιο βαθμό που σε καμιά περίπτωση, με τα σημερινά δεδομένα, δεν θα το είχαν πετύχει οι αρχαιολόγοι με συστηματικές ανασκαφές. Πριν από μερικά χρόνια αποπερατώθηκαν οι ανασκαφικές εργα-

σίες σε οικόπεδο της Ρόδου προορισμένο για ανοικοδόμηση. Πρόκειται για μια από τις πολλές περιπτώσεις. Το οικόπεδο βρίσκεται στην περιφέρεια της σύγχρονης πόλης και αποτελεί μικρό τμήμα της νοτιοδυτικής αρχαίας νεκρόπολης (εικ. 1).

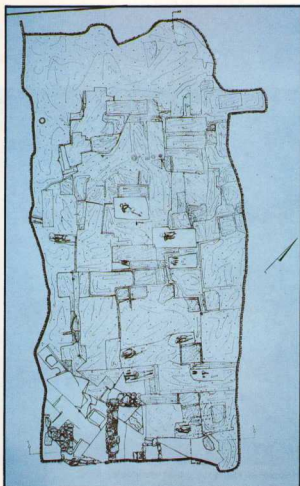
Η επιλογή της περιοχής από τους Ρόδιους για την επέκταση της νεκρόπολης, η οποία άρχισε αμέσως έξω από τα αρχαία τείχη, πρέπει να συνέβη, όπως δείχνουν τα ανασκαφικά δεδομένα, το 6' μισό του 4ου αι. π.Χ. Αξιοσημείωτο είναι ότι η νεκρόπολη επεκτάθηκε γρήγορα ως τις παρυφές του λόφου που την ορίζει δυτικά, καθώς και νότια και ανατολικά ως την κοιλάδα του Ροδινιού.

Ο χώρος, διαστάσεων 24,5X12 μ., όπου βρίσκεται το οικόπεδο της ανασκαφής, εκτός του ότι αποτελεί τμήμα της νεκρόπολης, είχε χρησιμοποιηθεί από την αρχαιότητα και ως λατομείο για την εξόρυξη πωρόλιθου (εικ. 2). Οι λόγοι που οδήγησαν στη σύντομη αυτή διαφοροποίηση δεν είναι δυνατό να ερευνηθούν στο πλαίσιο αυτού του άρθρου. Η πρώτη απάντηση, που θα μπορούσαμε να δώσουμε με επιφυλάξεις, βρίσκεται στην ανάγκη εξεύρεσης οικοδομικού υλικού, ιδιαίτερα σε κρισι-

μες στιγμές για την πόλη, όπως π.χ. για την ενίσχυση των οχυρώσεων ή για την ανοικοδόμηση μετά από τους γνωστούς καταστροφικούς σεισμούς (του 227/6 π.Χ. και του 155 μ.Χ.). Πάντως είναι φανερό ότι ο χώρος συνέχισε να χρησιμοποιείται ως νεκροταφείο, όπως έχει δείξει η κατασκευή ταφικών θηκών, επάνω από τα ίχνη της αρχαίας λατόμησης. Στο οικόπεδο εντοπίστηκαν και ερευνήθηκαν τα κατάλοιπα μέρους εκτενέστερου νεκροταφείου με μεγάλη ποικιλία στον τύπο των τάφων και στον τρόπο ταφής: Πρόκειται για δεκαοκτώ λαξευτούς κιβωτιοσχημούς τάφους, δύο κτιστούς κιβωτιοσχημούς, δύο λαξευτούς θαλάμους, πέντε θήκες λαξευμένες ή κτιστές, που περιείχαν καύσεις σε τεφροδόξα αγγεία ή οστοθήκες με ιστορική συνέχεια που χρονολογείται από τα μέσα του 4ου αι. π.Χ. ως τους ρωμαϊκούς χρόνους και δεκατρείς ελεύθερα επιφανειακές ταφές, χρονολογούμενες με ασφάλεια στην περίοδο της Τουρκοκρατίας. Η χρονολόγηση των ελεύθερων ταφών έγινε με βάση έξι τουρκικά νομίσματα που βρέθηκαν κατά την αφαίρεση καταλοίπων μιας από τις ανάλογες ταφές (εικ. 3). Από το σύνολο της ανασκαφής

1. Ρυμοτομικό σχέδιο της σύγχρονης Ρόδου.

3. Σχέδιο του χώρου ανασκαφής, όπου τοποθετούνται οι ελεύθερες επιφανειακές ταφές.

2. Γενική άποψη του χώρου ανασκαφών.

4. Ανατολικό τμήμα του χώρου ανασκαφής.

επιλέξαμε για ιδιαίτερη μελέτη και παρουσίαση μικρό τμήμα στην ανατολική πλευρά του οικπέδου, που έχει και το μεγαλύτερο ενδιαφέρον (εικ. 4). Το ενδιαφέρον οφείλεται στην ανεύρεση ταφικού μνημείου στο σημείο αυτό, όχι εντυπωσιακού στην εμφάνιση, σημαντικού όμως για τις γνώσεις που μας παρέχονται από τη μελέτη του τρόπου ταφής και ενγένη του χαρακτήρα των ροδιακών νεκροπόλεων. Η μορφή του, τα κινητά ευρήματα και οι συνθήκες διατήρησης μας δίνουν αξιόλογες πληροφορίες για τη διερεύνηση των ταφικών εθίμων και την ταφική αρχιτεκτονική.

Οι αποχλωματώσεις στο προαναφερόμενο τμήμα και η αφαίρεση των υπολειμμάτων των ελεύθερης επιφανειακής ταφής της περιόδου της Τουρκοκρατίας μας οδήγησαν στη σφραγισμένη είσοδο ενός τάφου και ύστερα από ημέρες στην είσοδο δεύτερου, πανομοιότυπου με τον πρώτο, λαξευμένων και των δύο σε ενιαίο τμήμα φυσικού βράχου (εικ. 5). Η πρόσψη, στο σύνολό της, έδινε την εντύπωση διδύμου ταφικού μνημείου. Ο χώρος μπροστά πρέπει να κλείνεται από περίβολο του οποίου τα τοιχώματα ήταν ενμέρει λαξευμένα και ενμέρει κτιστά. Το κτιστό τμήμα του περιβάλλο έχει κατασκευαστεί από μι-

κρούς, ακανόνιστου σχήματος, λίθους –αργολιθοδομή– και εκτείνεται νοτιοανατολικά πέρα από το οικόπεδο της ανασκαφής. Την προέκτασή του συναντάμε μετά την παρεμβολή του δημόσιου δρόμου σε παρακείμενο οικόπεδο που έχει ήδη ανασκαφεί πριν από λίγα χρόνια. Αν' ό,τι φάνηκε, το μνημείο πρέπει να ήταν τμήμα ευρύτερου ταφικού συγκροτήματος.

Σε ενιαίο βράχο της φυσικής διαμόρφωσης του εδάφους, που είχε υποστεί επεξεργασία –διαστάσεων (1,90X1,55 μ.)–, είχαν λαξευτεί συμμετρικά οι είσοδοι των δύο ταφικών θαλάμων σφραγισμένες με καλυπτήριες πέτρες, διαμόρφωσης του εδάφους, που είχε υποστεί επεξεργασία (εικ. 5). Ανάμεσα στις εισόδους και κάθετα στην πρόσψη διατηρούνται τα κατάλοιπα κτιστού τοίχου από ακανόνιστες πέτρες, σε μικρό ύψος και μήκος. Φαίνεται ότι η κατασκευή του είχε σκοπό να διακρίνει το χώρο μεταξύ των εισόδων των δύο τάφων, δημιουργώντας έτσι μικρούς διαδρόμους.

Η λάξευση των θαλάμων παρουσιάζει δυο πανομοιότυπους, ορθογώνιου σχήματος, τάφους με ασωματική οροφή και προσανατολισμό Α-Δ. Έχουν ύψος 0,85 μ., πλάτος 0,68 μ. και μήκος 2,40 μ. Το

πλαίσιο των εισόδων είναι ορθογώνιας τομής καθώς και οι καλυπτήριες πέτρες που το σφράγιζαν, διαστάσεων 0,85X0,68X0,17 μ.

Ο πρώτος ταφικός θάλαμος (I) ήταν σφραγισμένος αλλά είχε συληθεί. Τρύπα στο πίσω μέρος του τάφου (διαστάσεων: μεγ. διάμετρος 0,53 μ., ελάχ. διάμετρος 0,38 μ.), ελλειπτικού περίπου σχήματος, ήταν η ένδειξη αρχαίας τυμβωρυχίας. Ο θάλαμος (I) ήταν γεμάτος χώμα έως 0,66 μ. από το δάπεδό του, που είχε εισχωρήσει από την τρύπα της σύλησης. Ο τάφος, αν και σφραγισμένος, δεν περιείχε ίχνος από οστά ούτε στην επίχωση αλλά ούτε και στο δάπεδο του θαλάμου. Η αφαίρεση του σκελετού του νεκρού από την τρύπα σύλησης, εάν είχε επιχειρηθεί, θα ήταν μάλλον δύσκολη λόγω των μικρών διαστάσεων της τρύπας.

Η παντελής έλλειψη ανθρωπολογικού υλικού από το σφραγισμένο τάφο είναι πρόβλημα κοινό για τις ροδιακές νεκροπόλεις και έχει αποδοθεί στη σύσταση του χώματος. Οι περισσότεροι αρχαιολόγοι που εργάζονται χρόνια στη ανασκαφές των ροδιακών νεκροπόλεων τείνουν να αποδεχτούν την άποψη ότι τα συστατικά του χώματος συντελούν, πολλές φορές, καταλυτικά για τον ανθρώπινο

5. Πρόσοψη του ταφικού μνημείου.

σκελετό, ώστε να τον καταστρέψουν. Αυτή η εξήγηση, κατά τη γνώμη μας, δεν ερμηνεύει απόλυτα την κατάσταση. Η ανεύρεση έστω και υπολειμμάτων οστών σε τάφους είναι ένδειξη ότι η σύσταση του εδάφους δεν συντελούσε σε εξαφάνιση κάθε ίχνους του σκελετού. Ίσως ο τάφος να σφραγίστηκε με την καλυπτήρια πέτρα ήταν κενός. Είναι άλλωστε γνωστό από τις ανασκαφές στις νεκροπόλεις της Ρόδου ότι οι τυμβωρύχοι, αφού εισχωρούσαν σ' έναν τάφο, τρυπούσαν τα πλευρικά του τοιχώματα και προσπαθούσαν να συλλήσουν το διπλανό ή και περισσότερους ακόμα τάφους. Είναι πιθανό, επομένως, η τρύπα που υπάρχει στην πίσω πλευρά του θαλάμου (I) να οδήγησε τους επίδοξους συλητές στον άδειο τάφο και να περιόρισε μ' αυτό τον τρόπο τη δραστηριότητά τους προς τον παρακείμενο θάλαμο (II). Όσα αντικείμενα (εικ. 6) βρέθηκαν εντός του θαλάμου (I) προέρχονται από τη συσώρευση του χωμάτος που έγινε μέσω της τρύπας σύλληξης. Αυτά είναι: τέσσερα μμοροειδή ατρακτοειδούς σχήματος, σωζόμενα ενμέρει, που χρονολογούνται στους ύστερους ελληνιστικούς χρόνους· το κάτω μέρος οξυθύμηνου αμφορίσκου· λυχνάρι με αποκρουσμέ-

νο μυκτήρα, χρονολογούμενο το αργότερο έως τα μέσα του 3ου αι. π.Χ., και πήλινο δισκοειδές αντικείμενο. Η μια επιφάνειά του έχει έκτυπους ομόκεντρους κύκλους, ενδεικτικό στοιχείο της κατασκευαστικής προέλευσής του αντικειμένου από καλούπι (εικ. 7). Η άλλη επιφάνεια –είναι η κύρια– καλύπτεται από κόκκινη εξίτηλη βαφή που στο κέντρο φέρει κυκλικό σταμπωτό κόσμημα. Η οποιαδήποτε ερμηνεία για τη χρήση του, από την πλευρά μας, θα ήταν προς το παρόν μόνο υποθετική. Ίσως ήταν η βάση για την τοποθέτηση καθρέφτη, με τον οποίο, άλλωστε, μοιάζει στην εμφάνιση ίσως ακόμα να ήταν κάλυμμα αγγείου, που είναι και το πιθανότερο κατά τη γνώμη μας. Εκτός από τα κεραμικά σκεύη, η ριγμένη στο θάλαμο (I) επίχωση περιλάμβανε το πόδι ανάγλυφης μαρμάρινης παιδικής μορφής –πρέπει μάλλον να είναι τμήμα από επιτύμβιο (;) ανάγλυφο μικρών διαστάσεων–, ένα μικρό κομμάτι από το επάνω μέρος οσοθήκης κατασκευασμένης από λάτριο λίθο, σιδερένια καρφιά και τμήμα από τη σφενδόνη σιδερένιου δακτυλιδιού. Ο θάλαμος (II) είναι λαξευμένος δίπλα στον (I), σε απόσταση 0,34 μ. Η απομάκρυνση των χωμάτων που κάλυπταν την είσοδο του θα-

λάμου (II) απέδειξε ότι ο τάφος ήταν σφραγισμένος και ασύλητος. Ο σκελετός του νεκρού, αν καινοριοτοποιημένος στο σύνολό του από το πέρασμα των αιώνων, εντούτοις μας δίνει σαφή εικόνα του τρόπου της ταφής (εικ. 8). Ο νεκρός είχε τοποθετηθεί σε ύπια θέση με το κεφάλι στο βάθος του θαλάμου, στην ανατολική πλευρά, από την οποία απείχε 0,30 μ., και με τα χέρια στα πλάγια κατά μήκος του κορμού. Από τη θέση του σκελετού και από το γεγονός ότι δεν θα ήταν εύκολο να χωρέσει κάποιος μέσα στον τάφο για να σύρει το λείψανο ως το βάθος, θα πρέπει να δεχτούμε μάλλον ότι ο νεκρός τοποθετήθηκε στο θάλαμο συρταρωτά πάνω σε φορείο. Τα ίχνη, άλλωστε, κοινοριοποιημένης σκουροχρωμής ύλης επιβεβαιώνουν την ύπαρξη φορείου κάτω από το σκελετό. Πάνω στο νεκρό, και συγκεκριμένα στην αριστερή θωρακική χώρα, είχε τοποθετηθεί μικρό αργυρό ομφαλωτό φιαλίδιο (εικ. 9). Ήταν κατεστραμμένο και η συντήρησή του είναι δύσκολη. Η χρήση της ομφαλωτής φιάλης ως σπονδικού τελετουργικού σκεύους είναι γνωστή. Οι μικρές του διαστάσεις όμως μας οδηγούν στη σκέψη ότι πρόκειται για κτερίσμα που δεν μπορεί να είχε

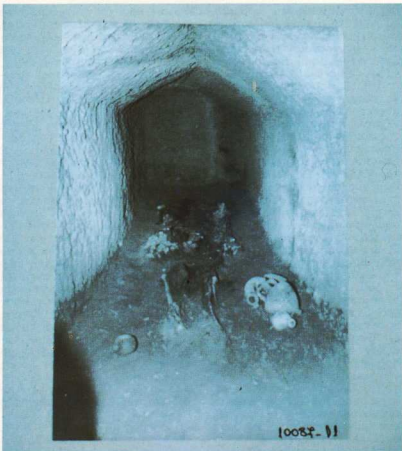
άλλη λειτουργικότητα πέρα της ταφικής. Μετά την απόθεση της σορού και πριν ο τάφος σφραγιστεί, είχαν τοποθετηθεί κοντά στην είσοδο τα ακόλουθα κτερίσματα: δύο οξυπύθμενοι αμφορίσκοι, ένα μυροδοχείο, ένα λυχνάρι και σιδερένια στλεγγίδα (εικ. 8 και 10). Από το κοσκίνισμα του λίγου χώματος, που είχε εισχωρήσει στον τάφο από το πλαίσιο της σφραγισμένης εισόδου, προέρχεται σπασμένος χάλκινος κρίκος, πιθανότατα για την ανάρτηση της στλεγγίδας, δύο χάλκινα εφήλια με νευρώσεις, χάλκινη καρφίδα χωρίς κεφάλι και μικρές διαμπερείς χάντρες υποκίτρινης απόχρωσης. Όλα αυτά πρέπει να έχουν σχέση με την αμείωση του νεκρού.

Τα κτερίσματα που βρέθηκαν μέσα στον ασύλητο ταφικό θάλαμο (II) είναι από τα πλέον χαρακτηριστικά που απαντούν στις νεκροπόλεις της Ρόδου. Η κτερίση του νεκρού με το ζευγάρι των οξυπύθμενων αμφορίσκων είναι πολύ διαδεδομένη και πρέπει να έχει συμβολικό χαρακτήρα. Η ανεύρεση στον τάφο του ίδιου αγγείου σε δύο παραλλαγές του σχημάτος του είναι στοιχείο που επιτρέπει να συμπεράνουμε ότι οι σχηματικές ανομοιότητες δεν οφείλονται σε χρονολογική διαφορά. Ίσως οι διαφορές στο σχήμα των οξυπύθμενων αμφορίσκων έχουν την αρχή τους στους μεγάλους εμπορικούς αμφορείς τους οποίους πρέπει να μιμούνται. Πάντως οι οξυπύθμενοι αμφορίσκοι είναι ένα είδος αγγείου με ροδιακό χαρακτήρα, αφού ελάχιστες είναι οι γνωστές περιπτώσεις αμφορίσκων που απαντούν εκτός της Ρόδου. Το μυροδοχείο με τη διαμόρφωση υποτυπώδους στελέχους εντάσσεται σε μια προδρομική μορφή των ατρακτοειδών. Ανήκει πιθανόν σε τοπικό εργαστήριο και πρέπει να τοποθετηθεί χρονικά στο α' τέταρτο του 3ου αι. π.Χ. Το λυχνάρι τοποθετείται το αργότερο στις αρχές του 3ου αι. π.Χ. Από το σύνολο των κτερισμάτων και κυρίως από το μυροδοχείο και το λυχνάρι η ταφή είναι δυνατό να χρονολογηθεί μέσα στο α' τέταρτο του 3ου αι. π.Χ. Το μήκος του αποσαθρωμένου σκελετού (1,59 μ.) οι χάντρες, η καρφίδα αλλά και η στλεγγίδα, που συνδέεται μερικές φορές με το γυναικείο καλλωπισμό, είναι ενδείξεις ότι πρόκειται για γυναικεία ταφή.

Γενικότερα, τα ευρήματα της επίχωσης του συλημένου θαλάμου (I) δηλώνουν ότι η τυμβωρυχία

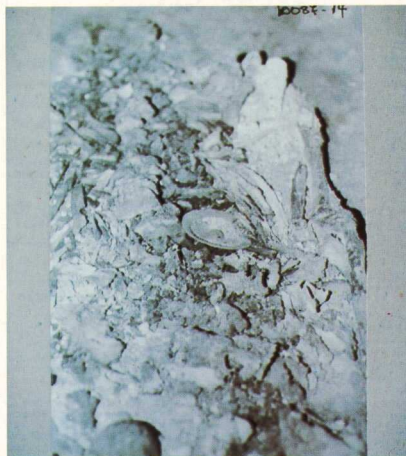
6. Ευρήματα του ταφικού θαλάμου (I).

8. Ταφικός θάλαμος (II).

7. Πήλινο «διακοκίδες» αντικείμενο.

9. Μέρος του σκελετού με αργυρό ψαλίδιο, κτέρημα του νεκρού.

δεν μπορεί να συνθέσει αργότερα από το τέλος των ελληνοιστικών χρόνων. Τα όστρακα, εξάλλου, που συγκεντρώθηκαν επάνω από την τρύπα της σύλησης δίνουν ένα terminus ante quem της εγκατάλειψης του ευρύτερου χώρου γύρω από το μνημείο, οριοθετημένο πριν από τους αυτοκρατορικούς χρόνους. Η λάξευσή του δεν μπορεί να χρονολογηθεί πριν από τις αρχές του 3ου αι. π.Χ.

Η έλλειψη ολοκληρωμένης μελέτης σχετικής με την έρευνα των ροδιακών νεκροπόλεων περιορίζει σήμερα την προσπάθεια στην εξαγωγή γενικότερων συμπερασμάτων. Στόχος μας είναι να συμβάλουμε στον τομέα αυτό της αρχαιολογικής έρευνας με τη διατύπωση κάποιων γενικότερων σκέψεων που ενισχύουν και ενμέρει διευρύνουν την υπάρχουσα γνώση. Από τα αρχαιολογικά δεδομένα των ανασκαφών στις νεκροπόλεις της Ρόδου, αλλά και από την ιδιαίτερη μελέτη του παρόντος μνημείου, διαπιστώνουμε τα ακόλουθα: Οι αρχαιότεροι τάφοι της νοτιοδυτικής νεκρόπολης είναι του τύπου των απλών ορθογώνιων λάκκων, λαξευμένων στο μαλακό ροδιακό θράχο με απεριττή κτέρηση, περιορισμένη ενγένει σε μερικά είδη αγγείων και προσωπικών αντικειμένων των νεκρών. Ο τάφος πρέπει να δηλωνόταν με πώρινη στήλη στην αρχή, αργότερα με μαρμαρίνη ή και από λάτριο, τοπικό λίθο. Ίσως ο τύπος αυτός των τάφων να ανταποκρίνεται στην οικονομική κατάσταση και τις κοινωνικές αντιλήψεις των Ροδίων κατά τους δύο πρώτους αιώνες της ίδρυσης της πόλης τους. Αυτό φαίνεται ότι απηχούν και οι λόγοι του Διάνα Χρυσοστόμου, συγγραφέα του 1ου μ.Χ. αι., στο «Ροδιακό», όπου αναφέρει ότι «...ὁ μὲν οὖν τάφος οὐκ ἔστι σημεῖον ἀρετῆς, ἀλλ' εὐπορίας, οὐδὲ ἔχομεν εἰπεῖν τοὺς ἐν τοῖς μνήμασι κεκλιμένους ὡς ἴσαν ἀγαθοί, πλὴν εἰ μὴ γε δημοσίᾳ τις φαίνοιτο τεθαμμένος, ὅπερ, ὁμοί, τρῶνον τινὰ τοῦτους συμβέβηκεν...» (Ροδιακός, 94). Ο αρχαιολόγος Γρ. Κωνσταντινίδης, που έχει κάνει έργο ζωής τη μελέτη της αρχαίας Ρόδου, παρατηρεί: «Στην ελληνοιστική περίοδο όμως σημειώνεται μια μεταβολή όχι άσχετη με την ενγένει ανάπτυξη και ευημερία της πόλης. Παρατηρούμε, δηλαδή, ότι ήδη δειλὰ από τον 3ο αι. π.Χ. ὡς και τα πρώιμα αυτοκρατορικά χρόνια άρχισε και επεκτάθηκε η κατασκευή μεγάλων, και κάποτε πολύ

10. Κτερίσματα ταφικού θαλάμου (II).

επιθλητικών, μνημειακών ταφικών συγκροτημάτων».

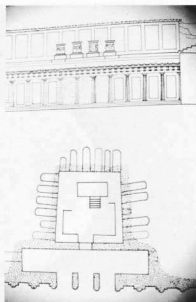
Μέσα από αυτά τα πλαίσια πρέπει να αντιμετωπίσουμε και το μνημείο της έρευνάς μας. Η κατασκευή του έχει γίνει σε σημείο όπου το έδαφος προσφέρεται και όπου έχει διαπιστωθεί ποικιλία στον τρόπο ταφής, γεγονός που ενισχύει την άποψη ότι η μορφή του τάφου οφείλεται στις επικρατούσες συνήθειες και ότι, κατ'επέκταση, η νεκρόπολη δεν είναι χρονολογικά ενιαία.

Ο απέρριτος χαρακτήρας του μνημείου, το περιεχόμενό του και η εποχή της κατασκευής του μας οδηγούν στη σκέψη ότι πρέπει να εντάσσεται στην κατηγορία εκείνη με την οποία αρχίζει η διαμόρφωση των μετέπειτα επιθλητικών ταφικών συγκροτημάτων. Ο τύπος αυτός, που σχηματίζεται από ορθογώνιο θάλαμο λαξευμένο στο βράχο, ίσως είναι μεταγενέστερος των απλών λάκκων που υπάρχουν στην ίδια περιοχή και χρονολογούνται από τον 4ο αι. π.Χ. Πρέπει αυτό το δίδυμο ταφικό μνημείο να το αντιμετωπίσουμε ως έκφραση της ροδιακής κοινωνίας που, ως είναι φυσικό, πραγματώθηκε από τη διαλεκτική σχέση μεταξύ των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτισμικών στοιχείων της.

Η υστερο-ελληνιστική ταφική αρχιτεκτονική, σε συνδυασμό με την εξέλιξη της ροδιακής κοινωνίας κατά την ίδια εποχή, μας οδηγεί στη σκέψη πως, ίσως, οι παλαιοί, απέρριτοι τύποι τάφων έχουν δημιουργήσει κάποια πρό-

τυπα στα οποία έχουν προστεθεί στοιχεία ξένων επιδράσεων. Οι ταφικοί θάλαμοι, όπως αυτοί που μελετήσαμε, είναι τμήμα από ένα μεγάλο συγκρότημα που περικλείεται από περίβολο κι έχουν γίνει, στους υστερούς ελληνιστικούς χρόνους, τα παραλληλωματικά στοιχεία ενιαίας ταφικής κατασκευής. Είναι γνωστό ότι αυτή η κατασκευή ορίζεται από τη λάξευση μεγάλου θαλάμου, ως κεντρικής ταφικής αίθουσας με επιμέρους θαλάμους στις πλευρές της για την τοποθέτηση των νεκρών, και την επιμελώς φροντισμένη πρόσοψη που μιμείται πρότυπα οικιστικής αρχιτεκτονικής, όπως οι «Μακεδονικοί Τάφοι». Ανάλογα μνημεία είναι γνωστά από τις νεκρόπολεις της Ρόδου, όπως το «Πτολεμαϊόν», το συγκρότημα τάφων του Αγ. Ιωάννου, το «Αρχοκράτειο» (εικ. 11) κ.ά.

Το άρθρο αυτό είναι αποτέλεσμα προσωπικής εμπειρίας και έρευνας από οριστική ανασκαφή στη σύγχρονη πόλη της Ρόδου. Τα αρχαιολογικά δεδομένα απ' αυτή την ανασκαφή και η επιστημονική τους διερεύνηση αποτελούν ένα μικρό μέρος της γνώσης που έχει συσσωρεύσει η παλαιότερη και σύγχρονη προσπάθεια όσον αφορά την έρευνα και μοχθούν για τη σωτηρία των αρχαιοτήτων του νησιού. Από τη θέση αυτή ευχόμαστε τη συστηματική έκδοση όλων αυτών των γνώσεων που θα ριζούν περισσότερο φως στην ιστορία της Ρόδου αλλά και θα πλουτίσουν τη βιβλιογραφία για τις αρχαίες ελληνικές πόλεις.

11. Σχέδιο του «Αρχοκράτειου». Πρόσοψη και κάτοψη.

* Ευχριστώ, όσους συνέτελεσαν στην πραγμάτευση αυτής της ανασκαφής και ιδιαίτερα τον προϊστάμενο κ. Γ. Παπαχριστοδούλου και τους εμπλεκόμενους αρχαιοτήτες της ΚΒ' Εφορείας Αρχαιοτήτων.

Βιβλιογραφία

1. P.M. Fraser, *Rhodian Funerary Monuments*, 1977.
2. Χρ. Καρούζος, Ρόδος, 1973.
3. Γρ. Κωνσταντινίτσου, *Αρχαία Ρόδος*, 1986.
4. Γ. Παπαχριστοδούλου, Συμβολή στην ιστορική και αρχαιολογική έρευνα των Δήμων της αρχαίας ροδιακής πολιτείας, Γ. Ιαλουσία, 1983.
5. Χρ. Παπαχριστοδούλου, *Ιστορία της Ρόδου*, 1972.
6. Inglieri, *Carta Archeologica dell' isola di Rodi*, 1936.
7. Για ειδικότερα θέματα: ΑΔ 24 (1969) Χρονικά, σ. 467. ΑΔ 28 (1973) Χρονικά, σ. 638. ΑΔ 29 (1973-4) Χρονικά, σ. 978. V. Grace, «Hesperia», Suppl. 8, 1949, σ. 175-189. Empereur-Picon, BCH, Suppl. XIII, σ. 103-126. K. Τσώκος, *Ελληνιστικοί τάφοι στη Σάμο*, ΑΔ 32 (1977), μελέτες, σ. 409 κ.εξ.

A Twin Burial Monument: A Contribution to the Study of Rhodian Necropolis

A. Mastropas

The article is based on the results of a rescue excavation at the modern city quarters of Rhodes island and aims to present the archaeological data of a burial monument located in a necropolis of the ancient city of Rhodes. The research conclusions have contributed to our knowledge of burial architecture and customs and to the reconstruction and appreciation of the social canvas of the island, in general.